

УДК 81'373.611:811

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-2-21>

Марія ІВАНЧЕНКО,

orcid.org/0000-0001-7363-4600

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна) *ivanchenkomaria05@gmail.com*

Тетяна БОТВИН,

orcid.org/0000-0001-8590-8664

доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна) *osadestanya@gmail.com*

ЛЕКСИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ІНСТРУКЦІЇ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ)

Дослідження присвячено аналізу лексичних аспектів перекладу науково-технічної літератури на матеріалі інструкцій з експлуатації пожежно-технічного обладнання. Дослідження перекладацьких прийомів відтворення заявлених інструкцій є актуальним з огляду на активізацію міжнародної співпраці формувань ДСНС України з іноземними колегами в умовах війни. Головне завдання статті полягає у аналізі текстів інструкцій англійською та українською мовами та пошуках оптимальних шляхів покращення якості перекладу останніх. Матеріалом дослідження слугували інструкції з експлуатації пожежно-технічного обладнання фірми Fireteks.

Інструкція є супровідним документом до технічних й електронних виробів, різного типу обладнання. Головне комунікативне завдання цього жанру – повідомлення відомостей та припис виконання певних дій (Коротка, 2020). Основними рисами інструкції як жанру офіційно-ділового стилю є точність та ясність викладу, які виявляються у відборі мовних засобів та оформленні тексту інструкції. Композиційна структура тексту типової інструкції містить встановлені стандартами певні розділи.

В українському перекладі інструкції до Поршневого насосу для стаціонарного встановлення (Piston Pump Type for Fixed Installations) компанії Fireteks дотримано композицію документів, що притаманні досліджуваному жанру. Однак у перекладі редакційно-видавничого оформлення оригіналу відтворено зі спотвореннями, особливо на лексичному рівні. Проведений аналіз лексичних аспектів перекладу англійських інструкцій з експлуатації пожежно-технічного обладнання дозволив зробити висновок, що найскладнішими у роботі перекладача є лексичні аспекти відтворення інструкцій. У результаті аналізу виявлено, що елементи конструкції у відповідному розділі інструкції, відтворюються за допомогою прийому калькування, досить часто перекладач вдається до генералізації, зміни порядку слів, зміни частини мови, підбору еквіваленту, четвертий за номером елемент відтворюється шляхом використання родового відмінка, переклад сьомого елемента насосу супроводжується детермінологізацією.

Ключові слова: інструкція, пожежно-технічне обладнання, переклад, лексичний аспект.

Maria IVANCHENKO,
orcid.org/0000-0001-7363-4600
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Foreign Languages and Translation Studies Department
Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine) ivanchenkomaria05@gmail.com

Tetyana BOTVYN,
orcid.org/0000-0001-8590-8664
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Ukrainian Studies and Intercultural Communication Department
Lviv State University of Life Safety
(Lviv, Ukraine) osadestanya@gmail.com

LEXICAL ASPECTS OF THE TRANSLATION OF TECHNICAL LITERATURE (ON THE MATERIAL OF THE INSTRUCTIONS FOR THE OPERATION OF FIRE-FIGHTING EQUIPMENT)

The study is devoted to the analysis of the scientific and technical literature translation on lexical level, based on the material of the instructions for the fire-fighting equipment operation. The study of translation techniques for the reproduction of the stated instructions is relevant taking to account activation of international cooperation between the formations of the Emergency Situations of Ukraine and foreign colleagues within martial law. The main task of the article is to analyse the instructions texts in English and Ukrainian languages and search optimal ways of the translation quality improvement. The material of the study are the instructions for the fire-fighting equipment operation of Firemiks company.

The manual is an accompanying document for technical and electronic products, various types of equipment. The main communicative task of this genre is to communicate information and prescribe the performance of certain actions. The main features of the instruction as a genre of official business style are the accuracy and clarity of the presentation, which are manifested in the selection of linguistic means and the design of the instruction text. The compositional structure of the text of the standard instruction contains certain sections established by the standards.

In the Ukrainian translation for Piston Pump Type for Fixed Installations instructions of Firemiks company, the composition of documents inherent in the researched genre is observed. However, in the translation, the editorial and publishing design of the original is reproduced with distortions, especially at the lexical level. The analysis of the lexical aspects of the translation of English-language fire-fighting equipment operation instructions allowed us to conclude that the most difficult part of a translator's work are the lexical aspects of reproducing the instructions. As a result of the analysis, it was found that the construction elements in the corresponding section of the instructions are reproduced using tracing techniques, quite often the translator resorts to generalization, changing the order of words, changing the part of speech, selecting an equivalent, the fourth element by number is reproduced by using the genitive case, the translation of the seventh element of the pump is fulfilled by determinization.

Key words: instruction, fire-fighting equipment, translation, lexical aspect.

Постановка проблеми. У зв'язку з розширенням міжнародної торгівлі і ввезенням імпортової продукції виникла гостра необхідність у перекладі українською мовою всіх супроводжуючих документів (технічних паспортів, описів до приладів, інструкцій з експлуатації та монтажу обладнання тощо). Для забезпечення зручного та ефективного використання обладнання інструкція користувача повинна відповідати ряду вимог з точки зору структурного та мовного оформлення. Ця обставина змусила науковців виділити переклад інструкцій в окремий напрямок досліджень.

Аналіз досліджень. Незважаючи на численні дослідження, присвячені вивченню як теоретичних, так і практичних аспектів функціональної стилістики та перекладу, питання про алгоритм відтворення текстів, що належать до так званих нежор-

стких функціонально-стильових утворень, зокрема інструкцій, як і раніше, залишається актуальним.

Провідні вчені розглядають проблеми пов'язані із структурно-семантичними (Боцман, 2006), лінгво-прагматичними (Ібрагімова, 2018) особливостями інструкції, її комунікативними завданнями (Рябокін, Шатковський, 2020). У фокусі уваги дослідників інструкція перебуває як жанр галузевого дискурсу (Коротка, 2020) та як матеріал для вивчення галузевої термінології (Перхач, 2015), окремі аспекти труднощів перекладу англomовних інструкцій українською мовою. Зокрема Ю. З. Колос досліджує способи формулювання деректив, шляхи і особливості їх відтворення українською мовою (Колос, 2021).

Мета статті полягає у дослідженні текстів англomовних інструкцій до технічного обладнання

та аналізі особливостей їх перекладу українською мовою. Дослідження перекладацьких прийомів відтворення заявлених інструкцій є актуальним з огляду на активізацію міжнародної співпраці формувань ДСНС України з іноземними колегами в умовах війни. Головне завдання статті полягає у аналізі текстів інструкцій англійською та українською мовами та пошуках оптимальних шляхів покращення якості перекладу останніх.

Матеріалом дослідження слугували інструкції з експлуатації пожежно-технічного обладнання фірми Firemiks.

Виклад основного матеріалу. Інструкція є супровідним документом до технічних й електронних виробів, різного типу обладнання. Головне комунікативне завдання цього жанру – повідомлення відомостей та припис виконання певних дій (Коротка, 2020). Основними рисами інструкції як жанру офіційно-ділового стилю є точність та ясність викладу, які виявляються у відборі мовних засобів та оформленні тексту інструкції.

Композиційна структура тексту типової інструкції містить, як правило, наступні розділи: вступ, загальні відомості, технічні дані, комплект поставки, вимоги безпеки, порядок установки і підготовки виробу до роботи, порядок роботи виробу, догляд за виробом, технічне обслуговування, правила зберігання й транспортування, можливі несправності й методи їх усунення, гарантійні зобов'язання. (Рябокін, Шатковський, 2020).

В українському перекладі інструкції до *Поршневого насоса для стаціонарного встановлення* (Piston Pump Type for Fixed Installations) компанії Firemiks дотримано композицію документів, що притаманні досліджуваному жанру. Однак у перекладі редакційно-видавниче оформлення оригіналу відтворено зі спотвореннями. Зокрема, при перерахуванні комплектуючих насоса (у розділі комплект поставки) нумерація оригіналу та перекладу не збігаються. У англійській інструкції поданий наступний перелік:

1. *Water motor*
2. *Dosing pump*
3. *Drive coupling*
4. *Selector valve: Dosing/Flushing*
5. *Manual air relieve valve*
6. *Check valve*
7. *Filter*
8. *Drain valve*
9. *Deluge system*
10. *Nozzles, monitors.*

В інструкції українською мовою зустрічаємо такий переклад:

1. *Водяний мотор*
2. *Насос-дозатор*
3. *Привідна муфта*
4. *Клапан вибору: дозування/промивання*
5. *Ручний повітряний випускний клапан*
6. *Зворотний клапан*
7. *Фільтр*
8. *Зливний клапан*
10. *Насадки, монітори.*

В українському варіанті відсутній 9 пункт вихідного списку – *дренчерна система*, таким чином, перекладач порушив нумерацію. Вносити подібні зміни при перекладі категорично не дозволяється, оскільки всі цифробуквенні позначення в інструкції посилаються на креслення, що додається, і будь-яка розбіжність може не тільки ускладнити освоєння приладу споживачем, але і призвести до більш серйозних наслідків.

У цьому розділі інструкції виявлено недоліки перекладу на лексичному рівні. Перший елемент складової насоса відтворено за допомогою перекладацького прийому калькування: *Water motor* – *Водяний мотор*.

Другий із перерахованих комплектуючих насоса: *Dosing pump* – *Насос-дозатор*. У цьому випадку спостерігається використання декількох перекладацьких прийомів. Одним із них є зміна порідку слів, що своєю чергою можна умовно зобразити як АВ = ВА, та поруч з ним використовується зміна частин мови. В англійському варіанті вживається прикметник *dosing*, який перекладається як *дозуючий*, тоді як в українському перекладі інструкції до насоса він відтворюється як іменник *дозатор*.

Третій елемент – *Drive coupling* – *Привідна муфта*.

Coupling перекладається українською мовою як *зв'язок, муфта, зчеплення, з'єднання, контакт, взаємодія, зв'язування* (Бусел, 2010). Однак терміном можна визнати лише одне із цих позначень слово «муфта». Цей термін є ядром представленого синонімічного ряду, який повною мірою описує форму та призначення цієї деталі. Ще одним важливим моментом у перекладі є той факт, що лексема *drive* в англійській мові є формою вираження іменника та дієслова, і означає: noun – *диск, привід, накопичувач, поїздка* (Бусел, 2010); verb – *керувати, їхати, проїхати, привезти* (Бусел, 2010); тоді як в українському перекладі воно виражається частиною мови – прикметник.

Selector valve: Dosing/Flushing – *Клапан вибору: дозування/промивання*

У даному випадку перекладач використовує прийом зміна порядку слів АВ = ВА. Поряд з тим

переклад здійснено шляхом використання родового відмінка в українській мові *клапан (кого? чого?) вибору*. Більше того, іменник *selector* в англійській мові означає *селектор, перемикач* (Бусел, 2010), тобто міжгалузевий термін із вузьким значенням *вся система вибірного зв'язку* (СУМ, 1984) тоді як українською він відтворений загальноновживаним субстантивом із значенням *можливість вибрати кого-, що-небудь* (Бусел, 2010). За таких умов можна стверджувати про наявність перекладацького прийому, що має назву генералізація, тобто «заміна одиниці мови оригіналу, яка має більш вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням» (Буць, Ібрагімова, 2015).

Наступний комплектуючий елемент насосу, *Manual air relieve valve – Ручний повітряний випускний клапан*, перекладається прямим порядком слів. У цьому випадку це – аналог в українській мові чотирискладового терміну рятувально-пожежної техніки.

Перший елемент цього багатоскладового терміну багатозначний іменник *manual* в англійській мові означає *фізичний, механічний, ручний, посібник, інструкція, довідник, керівництво з використання* (Бусел, 2010), українською він відтворюється з допомогою загальноновживаного прикметника *ручний*. Другий і четвертий елементи перекладені калькуванням.

Третя складова аналізованого багатоскладового терміну дієслово *relieve*, яке має багато значень, а саме: *полегшити, зняти, зменшити, позбавити, звільнити, послабити, знизити, розвантажити* (Бусел, 2010), відтворюється українською мовою у формі прикметника як *випускний*. У даному випадку ми спостерігаємо з одного боку зміну частини мови – а з іншого явище генералізації, оскільки дієслово *relieve* в англійській мові має більш конкретне значення ніж прикметник *випускний* в українській мові.

Шостим по рахунку елементом комплектації насосу фірми Firemiks є *Check valve – Зворотний клапан*. У цьому випадку спостерігається прийом перекладу шляхом підбору еквіваленту. Англійський прикметник *check* утворений морфологічно-синтаксичним словотворенням, тобто переходом слова з однієї частини мови до іншої, супроводжуваний перетворенням відповідних парадигматичних характеристик, що у мовознавстві має назву конверсія. Згаданий прикметник в англійській мові має значення *чековий, контрольний* (Oxford), котрий українською мовою перекладений прикметником-аналогом *зворотний* (Бусел, 2010). Очевидно аналогія підібрана завдяки наяв-

ності у цих двох прикметників спільної семантики *повторний*.

Шляхом калькування перекладається сьомий заявлений елемент, а саме *Filter – Фільтр*.

Цікавим є переклад восьмого елемента аналізованої інструкції насосу фірми Firemiks: *Drainvalve – Зливний клапан*. Віддієслівний прикметник *drain* походить від середньоанглійського *dreinen* та від староанглійського *draehnian*, що мають значення «to draw off gradually, as a liquid; remove by degrees; strain out.», від прагерманського **dreug-*, тобто *drought, dry*, що надає англійському слову вихідне значення «to make dry» (Etymological dictionary).

У переносному значенні *exhaust* тобто виснажений вживається з 1650 року. Значення неперехідного дієслова «to flow off gradually» увійшло до обігу з 1580 років. На сьогоднішній день є два варіанти перекладу цього прикметника, а саме: *дренажний, зливний*. Один із варіантів явно має ознаки терміну, тоді як другий, *зливний*, є загальноновживаним словом. *Дренажний*, прикметник, що характеризує дію «осушування ґрунту за допомогою системи траншей, підземних труб, каналів і каналів; дренажування» (СУМ, 1989). *Зливний*, відповідно до даних поданих у сучасному словнику української мови означає «для зливання чого-небудь» (СУМ, 1989). В українському перекладі ми спостерігаємо явище детермінологізації, тобто коли слово-термін відтворюється мовою перекладу загальноновживаним словом із синонімічним значенням (Буць, Ібрагімова, 2015).

Останній за порядком елемент комплектації перекладається калькуванням: *Nozzles, monitors – Насадки, монітори*.

Висновки. Проведений аналіз лексичних аспектів перекладу англійських інструкцій з експлуатації пожежно-технічного обладнання дозволив зробити висновок, що найскладнішими у роботі перекладача є лексичні аспекти відтворення інструкцій. У результаті аналізу виявлено, що елементи конструкції у відповідному розділі інструкції, відтворюються за допомогою прийому калькування, досить часто перекладач вдається до генералізації, зміни порядку слів, зміни частини мови, підбору еквіваленту, четвертий за номером елемент відтворюється шляхом використання родового відмінка, переклад сьомого елемента насосу супроводжується детермінологізацією.

Перспективою дослідження є аналіз граматичних аспектів перекладу окремих розділів інструкцій пожежно-технічного обладнання українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бусел В. Т. Англійсько-український. Українсько-англійський словник. 500000слів. Ірпінь: Перун. 2010. 1568 с.
2. Ботсман А. В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів(на матеріалі англійських ін-струкцій до вживання лікарських препаратів): автореф. дис. ... канд. філ. наук: спец.10.02.04 «Германські мови». К., 2006. 15 с.
3. Буць Ж. В., Ібрагімова С. В. Основи науково-технічного перекладу: навч. посібник (електронне видання). К. : НТУУ «КПІ», 2015. 222 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000. уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
5. Колос Ю. З. Особливості передачі вимог в інструктивних текстах під час перекладу з англійської мови українською. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 48. том 4. С. 70–72.
6. Коротка Л. А. Англійські суднові інструкції як жанр морського дискурсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31(70), № 2. Ч. 2. С. 129–134.
7. Перхач Р.-Ю. Т. Корпус інструкцій до медичних препаратів як метод дослідження медичної термінології. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 171–175.
8. Рябокін Н. О., Шатковський Я. М. Поняття інструкції, її комунікативне завдання. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*, № 4, (335), 2020. С. 27–37.
9. Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/>
10. Ібрагімова, С. В. (2018). Лінгво-прагматичні особливості французьких інструкцій до вживання лікарських препаратів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*, 1(64), 2018. С. 16–19. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1736>
11. Firemiks. Water Driven Pump Proportioner for Fire Fighting. URL: https://www.firemiks.com/?gclid=CjwKCAiA-19efBhAkEiwA4TorilhMP3VQ4XI_yTQiD4Lcw5kK8YOxI-UEC-MBA-MitrOeQ0J2M7QcBoCrQwQAvD_BwE
12. Oxford living dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com>

REFERENCES

1. Busel V. T. Anhliisko-ukrainskyi. Ukrainsko-anhliyskyi slovnyk. [English-Ukrainian. Ukrainian-English dictionary]. 500000sliv. Irpin: Perun. 2010. 1568 s. [in Ukrainian].
2. Botsman A. V. Strukturno-semantychni ta prahmatychni osoblyvosti farmatsevytychnykh tekstiv(na materialii anhlo-movnykh in-struktsii do vzhyvannia likarskykh preparativ) [Structural-semantic and pragmatic features of pharmaceutical texts (on the material of English-language instructions for the use of medicinal products)]: avtoref. dys. ... kand. fil. nauk: spets.10.02.04 “Hermanski movy”. K., 2006. 15 s. [in Ukrainian].
3. Buts Zh. V., Ibrahimova S. V. Osnovy naukovy-tekhnichnoho perekladu: navch. posibnyk (elektronne vydannia). [Fundamentals of scientific and technical translation: teaching. manual (electronic edition).] K. : NTUU “KPI”, 2015. 222 s. [in Ukrainian].
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]: 250000. uklad. ta holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun, 2005. VIII, 1728 s. [in Ukrainian].
5. Kolos Yu. Z. Osoblyvosti peredachi vymoh v instruktivnykh tekstakh pid chas perekladu z anhliiskoi movy ukrainskoiu. [Peculiarities of conveying requirements in instructional texts during translation from English into Ukrainian.] *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohii*. 2021. № 48. Tom 4. S. 70–72. [in Ukrainian].
6. Korotka L. A. Anhlo-movni sudnovi instruktii yak zhanr morskoho dyskursu. [English-language ship’s instructions as a genre of maritime discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohii. Sotsialni komunikatsii*. 2020. Tom 31(70), № 2. Ch. 2. S. 129–134. [in Ukrainian].
7. Perkhach R.-Yu. T. Korpus instruktii do medychnykh preparativ yak metod doslidzhennia medychnoi terminolohii. [The corpus of instructions for medical preparations as a method of researching medical terminology]. *Filolohichni studii*. 2015. Vyp. 13. 171–175. [in Ukrainian].
8. Riabokin N. O., Shatkovskiy Ya. M. Poniattia instruktii, yii komunikatyvne zavdannia. [The concept of instruction, its communicative task]. *Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenka*, № 4, (335), 2020. S. 27–37. [in Ukrainian].
9. Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/>
10. Ibraguimova, S. V. Linhvo-prahmatychni osoblyvosti frantsuzkykh instruktii do vzhyvannia likarskykh preparativ. [Linguistic and pragmatic features of French instructions for the use of medicinal products.] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*: Serii “Filolohii”, 1(64), 2018. S. 16–19. [in French]. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1736>
11. Firemiks. Water Driven Pump Proportioner for Fire Fighting. URL: https://www.firemiks.com/?gclid=CjwKCAiA-19efBhAkEiwA4TorilhMP3VQ4XI_yTQiD4Lcw5kK8YOxI-UEC-MBA-MitrOeQ0J2M7QcBoCrQwQAvD_BwE
12. Oxford living dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com>